

ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΣΕΙΡΑ Β'.

ΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΖΗΤΗΜΑ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΓΡΙΤΣΑΝΗ

Δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐκδιδομένης
Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος «τῶν Λαῶν» ἐκδίδεται νῦν ἰδίᾳ
ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτό.

ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΪΕΤΑΝΟΥ ΝΟΒΙΑΕ
ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΠΛΕΙΟΝΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΙΠΠΟΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΑΡΓΥΡΟΥ ΣΤΑΓΡΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ.

1870

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΝΟΤΗ ΚΑΡΑΒΙΑ ϙ ΑΘΗΝΑΙ

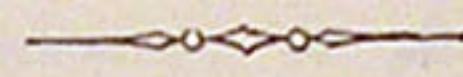
MCMLXXV

ΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΖΗΤΗΜΑ

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΓΡΙΤΣΑΝΗ

Δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐκδιδομένης
Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος « τῶν Λαῶν » ἐκδίδεται νῦν ἰδίᾳ
ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτό.

ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΪΕΤΑΝΟΥ ΝΟΒΙΑΕ
ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΠΛΕΙΟΝΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΙΠΠΟΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΑΡΓΥΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ.

1870

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι.

Τὴν μετὰ χεῖρας ταύτην περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς πραγματείαν ἐκδιδούς νῦν ἰδίᾳ ἔκρινα χρέος μου ἀπαραίτητον, οὐμὴν ἀλλὰ καὶ πως σχετικὸν μοι ἐφάνη, ἵνα διακοσμήσω ταύτην διὰ τῆς πρὸς τὸ σεβαστὸν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὄνομα ἀφιερώσεως, τὸ μὲν ὅπως δεῖξω τεκμήριόν τι τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ταύτην Ἀρχὴν σεβασμοῦ καὶ βαθυτάτης ὑπολήψεώς μου, τὸ δὲ ὅπως προηγουμένως ποιήσω ἐκάστῳ δῆλον ὅτι, τοιαύτην ἀφιέρωσιν τολμήσας, ὥφειλον ἐν τοῖς γραφομένοις μου ἵνα σεβασθῶ μὲν ὅσα ἢ μῆτηρ ἡμῶν ἁγία Ἐκκλησία καθιεροῖ, ἀσπάσωμαι δὲ ὅσα οὐκ ἀντιβαίνουν εἰς τὰ καλῶς καθεστῶτα καὶ δι' ἀρχαιότητα σεβάσματα καὶ γεραρά.

Δέχθητε τοίνυν εὐμενῶς, Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι, τὴν πρὸς Ὑμᾶς ἀφιέρωσιν τοῦ ἐλαχίστου τούτου ἔργου, ἐνισχύ-

οντές με διὰ τῶν Ὑμετέρων ἱερῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν πρὸς ἐπιχείρησιν καταλληλοτέρου, εἴ ποτε δυνατόν μοι, ὥς αἱ μὲν γνώσεις μου ἐπιτρέψουσιν, αἱ δὲ περιστάσεις ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός μου ἀπαιτήσουσιν.

Ἐν τούτοις διατελῶ μετὰ τοῦ προσήκοντος Ὑμῖν σεβασμοῦ.

Νεάπολις τῇ 12 Ἰανουαρίου 1870.

Τῶν Ὑμετέρων Σεβασμιότητων
ταπεινότατος δοῦλος

Παναγιώτης Γριτσάνης.

ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΖΗΤΗΜΑ.

Τὸ πρό τιнос χρόνου περιχόμενον ζήτημα περὶ βελτιώσεως καὶ καθ' ἀρμονίαν ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, κατέστη σήμερον τοσοῦτον σπουδαῖον, ὥστε διήγειρε τὴν κρίσιν οὐ μόνον πολλῶν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος λογίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ κατ' ἐπιτυχίαν λύσις τοῦ ζητήματος τούτου, καίπερ σπουδαία καὶ ἐπωφελής, λίαν δυσχερὴς ὁμως καθίσταται ἐφ' ὅσον συγχέεται ποικιλοτρόποις ἰδέαις ὑπὸ τῶν δύο διαφωνούντων περὶ τούτου μερῶν τῶν ὁμοδόξων Ἑλλήνων. Τὰς διαφόρους ἐκατέρων γνώμας ἰδόντες, καὶ μετὰ προσοχῆς τὰς περιπλοκάς καὶ παρεξηγήσεις, εἰς ἃς τὸ ζήτημα ἐνέπεσεν, ἐξετάσαντες, συνελάβομεν τὴν ἰδέαν ἵνα καὶ ἡμεῖς τὴν περὶ τούτου ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην διὰ τοῦ τύπου ἐνέγκωμεν εἰς τὸ στάδιον τῶν σκέψεων τῆς ἀρμοδίου Ἀρχῆς, προσπαθήσαντες ὅπως παραστήσωμεν τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τὴν καθαρὰν καὶ φυσικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν ὧδέ πως.

Τὸ περὶ τῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ζήτημα στρέφεται κυρίως περὶ τὰ ἑξῆς: ἐὰν δηλ. ἡ νῦν ἐν χρήσει μουσικὴ τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πρέπη, ἔνεκα ἀκαταμαχῆτων λόγων, νὰ διατηρηθῇ ἑσαεὶ καὶ καθ' ἅπαντα

τὸν αἰῶνα καθ' ὃ εἶδος καὶ τρόπον σήμερον ψάλλεται, μόνοντος δηλαδή καὶ συναδομένη δι' ἀπλῶν ἰσοκρατημάτων, ἢ δύνηται, ἄνευ προσκρούσεως τῶν καθεστώτων, νὰ βελτιωθῇ ἐρρυθμότερον ὑπὸ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κανόνας τῆς ἁρμονίας.

Ἡ φύσις τοῦ ζητήματος προτρέπει ἡμᾶς ἵνα προηγουμένως ποιήσωμεν τὰς ἀκολουθοῦσας περὶ μουσικῆς ἐρεῦνας, ὑπὸ τὴν φυσικὴν καὶ τεχνικὴν αὐτῆς ἐποψὶν περιστρεφόμενας.

Ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα δι' ἧς ἡ ψυχὴ ἐκφράζει τὰ αὐτῆς αἰσθήματα, ἢ ἡ τέχνη ἡ διεγείρουσα τὰς παθήσεις διὰ τῶν ἤχων. Ἡ μουσικὴ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς φύσεως παρίσταται ὡς ἐκείνη ἐπιτρέπει. Ἡ φύσις διὰ τοῦ ἁρμοδίου τῆς μουσικῆς ὀργάνου, τοῦ λάρυγγος, ἢ διὰ τῆς ὕλης τῆς κατσκευαζούσης τὴν μουσικὴν, τῶν ἤχων, παρίστησι τὴν μουσικὴν κατὰ δύο ἀναποσπάστους χαρακτῆρας μελωδικὸν ἢ νότον καὶ ἁρμονικὸν ἢ πολύφωνον.

Ἄνευ τοῦ ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὅσα οἱ φυσιολόγοι περὶ μουσικῆς ἢ ἤχων λέγουσιν, ἀποδεικνύοντες διὰ φυσικῶν πειραμάτων ὅτι ἕκαστος ἤχος ἀντηγεῖ ἀσθενέστερον ἐτέρους ἤχους συμπαρεπομένους, ὅτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἁρμονίαν, *il corpo sonoro oltre del proprio suono ne dà altri meno sensibili che diconsi suoni concomitanti* (ὅρα Ἀσιώλην περὶ ἁρμονίας), περιοριζόμεθα μόνον διὰ τοῦ ἐξῆς ἀπλουστάτου παραδείγματος ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἐν τῇ μονοτονίᾳ τῆς μουσικῆς φυσικῶς συνυπάρχει καὶ ἡ ἁρμονία.

ὑποθείσθω ὅτι ἐδόθη εἰς τινὰ ὑψίφωνον ἄνδρα ἵνα ψαλῇ μελωδική τις περίοδος· ἡ περίοδος αὕτη ὥφειλε νὰ ᾄδῃ τινισμένη εἰς τὸν τόνον τῆς κλίμακος τῆς φωνῆς τοῦ ἀοιδοῦ τούτου. Ἐὰν ἡ αὕτη μουσικὴ περίοδος ἐδίδοτο εἰς ἕτερον βαρύφωνον ἄνδρα (Baritono) ἢ εἰς παιδᾶ τινὰ, ἢ εἰς γυναῖκά τινὰ (Soprano ἢ Contralto) ἀνάγκη ἵνα αὕτη μετενεχθῇ εἰς τὸν τόνον τῆς κλίμακος τῆς φωνῆς ἐκάστου τῶν ἀοιδῶν,

ἄλλως οἱ μὲν ὑψίφωνοι δὲν δύνανται νὰ ἐκτελέσωσι τὰς ὑπατοιδεῖς φωνὰς τῆς περιόδου, οἱ δὲ βαρύφωνοι τὰς νητοιδεῖς. Ἐπὶ τούτοις συνελθέτωσαν ἅπαντες ἵνα συνάσωσι τὴν αὐτὴν μουσικὴν περίοδον ταυτοχρόνως καὶ ταυτοσυλλάβως μὲν, ἀλλ' ἕκαστος, δι' οὗς ἀνωτέρω εἶπομεν λόγους, εἰς τὸν τόνον τῆς ἰδίας αὐτοῦ φωνῆς, καὶ τότε ἕκαστος θέλει ἴδει ὅτι, ἐν ᾧ ὁ μελοποιὸς ἐτόνισε μελωδικὸν ἄσμα, ἡ φύσις καθίστησιν αὐτὸ ἁρμονικὸν διὰ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀνθρωπίνων φωνῶν. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι φυσικῶς ἐν τῇ μελωδίᾳ ὑπάρχει ἡ ἁρμονία καὶ ἐν τῇ ἁρμονίᾳ ἡ μελωδία.

ὑπὸ δὲ τὴν τεχνικὴν αὐτῆς ἐποψὶν

Ἡ τέχνη εἶναι κανονισμὸς πρὸς διάδοσιν τῶν ὅσων ἡ φύσις χορηγεῖ μέσων. Ὅσῳ τις καταγίνεται περὶ τι καὶ ἐρευνᾷ αὐτὸ, τοσούτῳ ἡ φύσις διερμηνεύεται, φανεροῦται καὶ διευκρινίζεται ἐπ' αὐτῷ. Ἡ τέχνη ἄρα εἶναι ἡ δύναμις τοῦ παριστάναι. Ὁρεῖλοντες ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν μουσικὴν ὑπὸ τὴν ἐποψὶν τῆς τέχνης, κάλλιον νὰ μὴ ἀνέλθωμεν εἰς τὴν τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν μουσικὴν, ὅπως ἀφ' ἐνός μὴ ἐκταθῶμεν ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ θέον, καὶ ἀφ' ἐτέρου μὴ ὀλισθήσωμεν εἰς ιδέας μυθώδεις καὶ ἀμφισβητησίμους, εἰς ἃς οἱ περὶ νεκρᾶς μουσικῆς ἀρχαιολογοῦντες ἐμπίπτουσιν.

Ὅθεν τὴν νῦν ζῶσαν μουσικὴν λαμβάνοντες καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς καταστάσεως ἀναδιφῶντες βλέπομεν ὅτι, εἰς ἣν σήμερον κατὰστασιν καὶ κανονισμὸν εὕρισκεται, ἐν τοῖς παρελθοῦσιν αἰῶσι δὲν ὑπῆρχε. Σήμερον ἡ μουσικὴ, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἡ εὐρωπαϊκὴ, τυγχάνει εἰς κανονισμὸν τοιοῦτον, ὥστε δικαιούται ν' ἀποκαλῆται οὐχὶ τέχνη ἀλλ' ἐπιστήμη. Καὶ διὰ τί ἡ μουσικὴ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας δὲν ἦτον εἰς ἣν ἐπιστημονικὴν κατὰστασιν σήμερον τυγχάνει, ἐν ᾧ ἐπερείδεται ἐπὶ τῆς φύσεως; Ἄρα γε ἡ φύσις δὲν ἦτον ἡ αὕτη; Τοῦτο συνέβη ἕνεκα τοῦ ἐλλείμματος οὐχὶ τῆς φύ-

σεως ἀλλὰ τῆς τέχνης, μὴ ἐχούσης ἐξ ἀρχῆς τὴν δύναμιν τοῦ παριστάναι τὴν μουσικὴν, οἷαν ἡ φύσις χορηγεῖ. Ἐκ τῆς μουσικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαίας μουσουργίας ἀποδείκνυται ὅτι ἡ μουσικὴ τέχνη κατὰ τοὺς πρὸ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν αἰῶνας ἦτον ὡς τὸ ἐσπαργανωμένον νήπιον, ὅπερ βαθμηδὸν προαγόμενον φθάνει εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἣν ἡ φύσις ὀριζομένη πᾶσα μουσικὴ πάντοτε θέλει διατελεῖ μονότονος. Ὡστε πᾶσα μουσικὴ ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως ἐφ' ὅσον ἡ τέχνη ἀδυνατεῖ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν οἷαν ἡ φύσις ὑπόσχεται. Καὶ τῷ ὄντι. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ μουσικὴ τέχνη ὅπως μεταρρυθμίσεις ἔλαβε κατὰ τὰς δοξασίας τῶν κατ' ἐποχὰς μελοποιῶν, πῶς μετέπεσεν ἐκ μιᾶς σημειογραφίας εἰς ἄλλην, ἐξ ἑνὸς συστήματος εἰς ἄλλο ἵνα δυνηθῇ νὰ λάβῃ τὴν δύναμιν τοῦ παριστάναι τὴν μουσικὴν οἷαν ἡ φύσις ὑπαγορεύει, τοῦτο ἡ μουσικὴ ἱστορία τοῦ 15. αἰ. καὶ 16. αἰ. αἰῶνος ἀριτοῦτος ἡ μουσικὴ ἱστορία τοῦ 17. αἰ. καὶ 18. αἰ. αἰῶνος ἀριτοῦτος μαρτυρεῖ. Ἀλλ' ἰδοὺ ὅμως ἡ μουσικὴ ἐκείνη ἥτις πρὸ δέκα αἰώνων ἦτον ἀπλουστάτη, μονότονος, πτωχοτάτη καὶ ἀσήμαντος παρίσταται σήμερον ὡς γίγας, καυχωμένη ὅτι εἶναι ἱκανὴ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς τέχνης νὰ ἐνεργῇ πᾶν ὅ, τι ἀναγκαιοῖ ἐν τῇ φύσει. Καὶ ἰδοὺ λύπη, χαρὰ, δύναμις, ἐξασθένησις, ἐνθουσιασμός, σέβας, μῖσος, τρικυμία καὶ πᾶν ὅ, τι ἡ περίστασις προτρέπει τὸν μελοποιὸν νὰ ἐκφράσῃ, διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἀρχοῦντως δύναμει τῆς τέχνης ἐπιτυγχάνεται. Καὶ ἔνθα μὲν ἀκούομεν τὴν ἑντεχνον κοσμικὴν μουσικὴν τῶν μελοδραμάτων. Μάϋερβερ, Ῥοσσίνι, Βέρδη καὶ ἐτέρων, ἔνθα δὲ τὴν ἱερὰν μουσικὴν τῶν λατινικῶν ὕμνων, εἰς ἣν οἱ Περγολέζαι, Τσιγκαρέλαι, Ῥοσσίνι καὶ λοιποὶ περιέχουσιν ὁλοκαυρὸς πρωτοτύπων ἐμπνεύσεων, ὕφους σοβαροῦ καὶ ὑψηλοῦ, καὶ ἕκαστος τόνος εἶναι ἡ φανέρωσις μιᾶς ὑγιᾶς τάξεως τῆς τέχνης, ἣν οἱ καλολόγοι ἰδίως μελετῶσι καὶ ἀξίως θαυμάζουσι.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μουσικῆς ὑπὸ τὴν φυσικὴν καὶ τεχνικὴν ἐποψὶν ἐξεταζομένης. Ἐπιστρέψωμεν νῦν εἰς τὸ περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ζήτημα.

Ἐνταῦθα διὰ βραχέων θέλωμεν διαλάβει α.) Ὅποια τις εἶναι ἡ νῦν ἐν χρήσει Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. β.) Τίνα τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τὸ ζήτημα ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ χρήζει σήμερον ἀναπτύξεως καὶ ἀρμονίαν, καὶ γ.) Τίς ὁ κατάλληλος τρόπος δι' οὗ ἡ μουσικὴ, λαμβάνουσα ἐν ἐφαρμογῇ τὴν ἀρμονίαν, δύναται νὰ διατηρήσῃ τοὺς Ἐκκλησιαστικούς καὶ Ἑλληνικούς αὐτῆς χαρακτῆρας.

Α'. Ὅποια τις εἶναι ἡ νῦν ἐν χρήσει Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ.

Ἐξ ὅτου ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἔλαβε τὴν σύστασιν φαίνεται ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ συνέταξαν μουσικὴν τινα ἀπλουστάτην καὶ σεβασμοῦ μέλους ἵνα δι' αὐτῆς ψάλλωνται τὰ ὀλίγα κατ' ἀρχὰς διορισθέντα ᾠσματα ἐπὶ τινων ὁπωσοῦν κανόνων, καὶ οὐχὶ ἀκανονίστως καὶ ὡς ἐκάστῳ ἐδόκει. « Ἀπὸ διφθέρας τοὺς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δεδοκιμασμένους ὕμνους ψαλλόντων τῶν ψαλτῶν » (Λαοδ. καν. ιε.). Τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν σύνταξιν ἀπαιτουμένην ὕλην καὶ σχέδιον οἱ τῶν πρώτων αἰώνων Ἐκκλησιαστικοὶ μουσουργοὶ ἠρύσθησαν ἐκ τῆς πατρώας αὐτῶν Ἑλληνικῆς διὰ τοῦτο βλέπομεν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν μέχρι σήμερον διατηροῦσαν Ἑλληνικούς τινες χαρακτῆρας καὶ βάσεις τοῦ ἀρχαίου ἐκείνης σχεδίου.

Ἡ ἱερὰ μουσικὴ αὕτη ὅσον ὁ Χριστιανισμὸς ἐφηπλοῦτο καὶ ἡ ἀγία Ἐκκλησία ὡς ὑψιπέτης αἰτὸς ἀνυψοῦτο, τοσοῦτον προήγετο καὶ ἐτελειοποιεῖτο διὰ τῆς τέχνης· ἀκριβῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐξόχων μουσουργῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ τοῦ ἐξ Ἱεροσολύμων, εἰς οὓς κυρίως ὀφείλει τὴν

συστηματικήν αὐτῆς μόρφωσιν, μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου 736 — 1453 μ. Χ. ἔφθασεν εἰς τινὰ βαθμὸν ἐντελείας, φέρουσα τὸ ὄνομα τῆς «Βυζαντινῆς μουσικῆς».

Κατ' ἀκρίβειαν νὰ διαλάβωμεν ὁποῖόν τι ἦτο τὸ τεχνικὸν εἶδος τῆς ἀρχαίας βυζαντινῆς μουσικῆς δὲν δυνάμεθα, διότι ἢ φορὰ τῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν δυσπραγιῶν πολλὰ πατρῶα ἡμῶν κατέστρεψε καὶ ἐπεκάλυψεν. Ἀλλ' ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ πληροφηθῶμεν ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ὅτι ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ δὲν εἶχε τὴν ἀρμονίαν, ἣν σήμερον ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἔχει. Ἡ ἀρχαία βυζαντινὴ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐστερεῖτο τῆς ἐντέχνου ἀρμονίας, ἐνεκα ἀνικανότητος τῆς τέχνης, καὶ οὐχὶ ὥς τινες συμπεραίνουσιν, ὅπως διαφέρει ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Θεατρικῆς καὶ τῆς ἐν χρήσει οὔσης ἐν ταῖς κοσμικαῖς διασκεδάσεσι τοῦ λαοῦ, διότι ἡ ἱερὰ μουσικὴ πρέπει νὰ διαφέρει τῆς κοσμικῆς κατὰ τὸ ἦθος, *par le style*, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ ἄτεχνον, ἄλλως ἔσον ἄτεχνος τόσον σεβαστοτέρα ἦθελεν ὑπολαμβάνεσθαι! Οὐχ οὕτως. Οὐδόλως ἡ τέχνη διακωλύει τὸν μελοποιὸν τοῦ τονίζειν μουσικὴν ἀρμόζουσιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μᾶλλον δὲ διδάσκει αὐτὸν ὁποῖω μουσικῇ ἦθαι πρέπει νὰ χρῆται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁποῖω ἐν τῷ Θεάτρῳ. Ἡ βυζαντινὴ λοιπὸν μουσικὴ ἦτο μελωδική, καὶ ἐάν τις ἀρμονία ἀπλὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο, συμπεραίνομεν ὅτι τοῦτο ἐπετύγχανε πρακτικῶς πῶς καὶ οὐχὶ θεωρητικῶς, ὥς σήμερον τὰ ἰσοκρατήματα. Ἄρα μὴ λέγωμεν ὅτι ἡμεῖς ζητοῦμεν τὴν, ἣν ἀπώλεσαμεν, βυζαντινὴν μουσικὴν, ἀλλ' ὅτι θέλομεν νὰ βελτιώσωμεν καὶ ν' ἀναπτύξωμεν δι' ἐπιστημονικῶν κανόνων τὴν ἡμετέραν μουσικὴν, ὅπερ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ πράξωμεν ὅτε ἡ βάρβαρος τυραννία διέκωλυνεν ἡμᾶς.

Ἀλωθέντος, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, τοῦ Βυζαντίου, ἐπόμενον ὅτι ἡ μουσικὴ τέχνη οὐ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ

πραιτέρω, ἀλλ' ὠπισθοδρόμει μινυομένη ἀνεπαισθήτως τονίσμασιν ἄλλοτρίων χαρακτήρων.

Τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ἡμῶν τὴν ἐπὶ τῶν τεσσάρων τῆς ἐπαράτου δουλείας αἰώνων νὰ διεξέλθωμεν οὐ τοῦ παρόντος ἀρκείσθω μόνον νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ τύχη καὶ ταύτης ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ὑπῆρξε τοιαύτη, οἷον τὸ ναυάγιον τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Πάντα δ' ὅμως ἐνταῦθα παραλείποντες, ἐξετάσωμεν εἰς ποίαν τινὰ κατάστασιν παρελάβομεν τὴν ἡμετέραν μουσικὴν.

Ἡ ἀγία Ἐκκλησία παραδίδωσιν ἡμῖν μουσικὴν τινὰ μονότονον μὲν, οὐχὶ ὅμως ἐστερημένην ἰδίων χαρισμάτων· ἀπλὴν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀνευ ἐπαρκούς τινος αὐτῇ κανονισμοῦ. Τὴν μουσικὴν ταύτην δὲν πρέπει νὰ καταφρονήσωμεν, παραγνωρίζοντες τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς γνωρίσματα, ἀδιαφοροῦντες τὸν ἱερὸν, ἐν ᾧ διεσώθη, τόπον καὶ ψέγοντες αὐτήν, ὡς δῆθεν ἀνελλήνικον καὶ ἐξ ἀσιανῆς μελοποιίας πηγάζουσιν. ἀλλ' ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν αὐτήν ὡς πατρῶον κληροδότημα καὶ ὡς θυγατέρα τῆς ἀρχαίας βυζαντινῆς, εἰ μὴ τὴν αὐτήν. Ταῦτα δὲ λέγομεν διότι ἐκ πολλῶν ἀποδείξεων βεβαιοῦται ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ εἶδος τῆς ψαλμωδίας ἦτο μονωδικόν, νῦν μὲν ἐνός, νῦν δὲ καὶ πολλῶν ἅμα συναδόντων ὁμοφθόγγως καὶ ὁμοτόνως, οἷον καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον. Οἱ λόγοι δι' ὧν ἐνταῦθα τοῦτο ἀποδείκνυμεν ἔστωσαν οἱ ἐξῆς, α.) Ἡ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας εἰς ἡμᾶς παράδοσις, ἥτις ἔχει μεῖζον τῶν ἄλλων τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντείαν, διότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ μουσικὴ εἴτε ἐπιστημονικῶς εἴτε πρακτικῶς ἔπρεπε μέχρι τινὸς νὰ διατηρηθῇ. Ποτὲ δὲν φθάνομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀπώλετο ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ μακροχρονίῳ ναυαγίῳ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατετραυματίσθη, καὶ εἰς τὴν ιδέαν ταύτην ἴσως πολλοὺς ἔχομεν τοὺς ὁμόφρονας. β.) Ἡ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀρχαία μουσικὴ. Ἐὰν ρίψωμεν μετὰ πάσης ἀμεροληψίας

καὶ ἀπαιτουμένης ἐρεύνης τὸ βλέμμα ἡμῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ εἰς-
ἐτι ψαλλομένη παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαία μουσικῇ
Canto Gregoriano ἢ Fermo καλουμένη, θέλομεν ἴδῃ τὴν ἀ-
πλόττητα, τὴν μονοτονίαν, τὸ ὁμόφθογγον, τὸ κατὰ τέχνην μέ-
τριον καὶ ὅλην, τέλος πάντων, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἀφέλειαν,
ἅτινά εἰσι τόσαι ἀποδείξεις διαβεβαιούσαι ὅποια τις ἦτο τὸ εἶ-
δος καὶ ἡ ἀρχαία ἡμῶν μουσική, ἐξ ἧς τὸ σχέδιον ἔλαβον ὃ τε
ἱερὸς Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος πρὸς
σύνταξιν τῆς μουσικῆς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. καὶ γ'.) Ἡ
ἀτέλεια τῆς τέχνης. Ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος ἡ μουσικὴ τέχνη δὲν
εὕρισκετο, ὡς προείπομεν, εἰς ὃν βαθμὸν σήμερον τυγχάνει. Ὁ-
θεν, μὴ ἐχόντων τῶν ἀρχαίων μελοποιῶν, (δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ
τῶν μελοποιῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος φοβούμενοι μὴ μυθολογήσω-
μεν), τὰς ἀπαιτουμένας εἰς τὴν μελοποιίαν γνώσεις καὶ δυνάμεις,
ἐπόμενον ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν μουσουργία ἔπρεπε νὰ ᾔηται ὅλως ἀρ-
χαϊκῇ καὶ ἑλλειπῇ γραμματικῶν κανόνων καὶ ἐπιστημονικῆς
συντάξεως· καθὼς τῷ ὄντι ἡ ἀρχαία ἐν γένει τοῦ μεσαιῶνος μου-
σική, ἱερὰ τε καὶ κοσμική, πρὸς σύγκρισιν τῆς τῶν ἡμερῶν ἡμῶν
μουσικῆς παραβαλομένη, φαίνεται πολὺ ἀπλουστέρα καὶ ἀνεπ-
εξέργαστος.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων ἐξάγομεν ὅτι ἡ νῦν παρ' Ἑλ-
λησι ψαλλομένη Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατάγεται ἐκ τῶν ἀρ-
χαίων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων, φέρουσα πλεῖστα τῆς τοιαύ-
της καταγωγῆς γνωρίσματα, ὑπάρχει δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν
καὶ ἐντελείας καὶ ἀτελείας λόγῳ μὲν ὅτι ἡ μουσικὴ τέχνη δὲν
εἶχε τὴν σημερινὴν τελειότητα, λόγῳ δὲ ὅτι ἡ Ἐκκλησία πάν-
τοτε διώκει τὸ μέτριον τῆς τέχνης ὅπως ἡ ψαλμωδία μὴ παρ-
εκκλίνῃ ἀπὸ τοῦ σοβαροῦ καὶ σεμνοπρεποῦς ὕφους, καὶ τελευ-
ταῖον ἕνεκα τῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τῶν κωλυσασῶν
πᾶσαν περαιτέρω πρόοδον· ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἐν πάσῃ τῇ ἀτε-
λείᾳ καὶ στασιμότητι αὐτῆς πάντοτε αἰδέσιμος καὶ σεβασμοῦ

ἀξία ὡς ἀρχαιότητά τινα καὶ σεβασμὸν διατηροῦσα. Ἀρχούμε-
νοι μὲν εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐπὶ τοῦ πρώτου μέρους, μεταβῶμεν
νῦν εἰς τὸ ἐπόμενον δεύτερον μέρος.

Β'. Τίνα τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τὸ ζήτημα ὅτι ἡ Ἐκκλη-
σιαστικὴ μουσικὴ χρήζει σήμερον ἀναπτύξεως καθ' ἀρμονίαν.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσι-
κὴ ἴσως ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ἦτον ἐπισημότερα καὶ ἀμειγρῆς ἀλ-
λοτριῶν τονισμάτων, τοῦτέστι καθαρώτερον διετήρει τὸν αὐτῆς
ἐλληνισμόν. Πολυαριθμούς ἔχομεν ἀποδείξεις ὅτι ἡ πολιτικὴ
σύγχυσις, ταλαιπωρία, καὶ ὑποδούλωσις ἐνός τινος ἔθνους, φυ-
σικῶ τῷ λόγῳ, συνεπιφέρουσι καταστροφὴν καὶ ὀπισθοδρόμησιν εἰς
τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας αὐτοῦ. Ἡ μόνη γλῶσσα καὶ μου-
σική, οὐσαι δύο ὄργανα ἀδιάλειπτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν,
καὶ τὰ μόνα, ἅτινα δύνανται νὰ διατηρῶνται καὶ ἄνευ ἐπιστη-
μονικῆς διδασκαλίας, καὶ γραμματικῶν κανόνων ἀλλὰ διὰ ζώ-
σης ἀλληλοδιαδόχου πρακτικῆς διδασκαλίας, διατηροῦνται μὲν
ὅπωςδὴποτε πάντοτε παρὰ τῷ λαῷ ἐν οἰκῇ ποτε ναυαγίῳ κλυ-
δωνίζομένῳ, οὐχὶ ὅμως καὶ χωρὶς κίνδυνον τοῦ νὰ διασφαρῶσι
διὰ τῆς ἐπιμιξίας ἀλλοτριῶν λέξεων, ἰδιωμάτων, φράσεων, πα-
ροιμιῶν, τόνων, μελῶν, τονισμάτων καὶ εἰ τινῶν ἄλλων ἐξερχο-
μένων ἐκ τοῦ στόματος δεσπόζοντος καὶ συμβιοῦντος λαοῦ ἀλ-
λοφύλου καὶ ἀλλοδαποῦ. Πολλὰ φαίνονται αἱ ἀποδείξεις καὶ ψη-
λαφητὰ τὰ μνημεῖα ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας
δὲν ἀπώλετο μὲν οὐδ' ἐξηφανίσθη, δὲν διετηρήθη ὅμως ἀβλαβῆς
καὶ ἀνόθευτος ἐν τῇ γνησιότητι τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτῆς χαρακτῆ-
ρος. Ἐνθυμούμενός τις ὅτι ὁ ἐπὶ τῷ ὑποδεδουλωμένῳ Ἑλλη-
νικῷ ἐδάφει πνέων ποτὲ ἀὴρ προσκρούων τὰς ἀκοὰς τῶν δούλων
Ἑλλήνων μετεφέρετο εἰς αὐτοὺς τὰ ἄσιανὰ μέλη, τὰ ἐπὶ ὀλο-
κλήρους αἰῶνας πολλαχόθεν καὶ ἐκ τῶν Μιναρῶν καθ' ἐκά-

στην ἐκφωνούμενα (α), εὐθὺς θέλει συλλάβει τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς πάντα-χοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀκουομένης Ἀσιανῆς μουσικῆς. Μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μουσικαὶ θέσεις, φθοραὶ καὶ διάφορα μέλη εἶχον παρὰ τοῖς ἡμετέροις ψάλλταις ὀνομασίας τουρκικὰς, ἐπειδὴ Τούρκοι καὶ Ἕλληνες πολλάκις ἐδίδασκον ἀλλήλους τὴν ἰδίαν ἑκαστος μουσικὴν. Οὐδεὶς ἴσως ὑπερέβη εἰς τὸ νὰ κλέπτῃ τὰ τουρκικὰ μέλη μετὰ μεγίστης ὀφθῆς τῆς εὐκολίας τὸν ἐκ Πελοποννήσου Πέτρον τὸν κατὰ τὸ 1775 χρηματίσαντα Λαμπαδάριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας, οὗτινος σώζεται εἰσέτι τὸ ὄνομα παρ' αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις «*χερσίζ Πέτρο*» (κλέπτῃς Πέτρος). Συνεπεία δὲ τῶν τοιούτων καὶ τὸ ὕφος τῆς νῦν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑπολογίζεται ἔχον τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου, ἀγνοουμένου τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ. «*Τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀξιότιμον καὶ σεμνοπρεπέστατον ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας ἔχει τὴν ἐποχὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. κ. τ. λ.*». (Θεωρ. μουσικ. Κ. Φιλοξένους. σελ. 200.) Ἐκτὸς, τέλος πάντων, τῶν ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐξακριβώσεων ἔτι μᾶλλον αὐξάνει ἡ κατὰ τῆς μουσικῆς τοιαύτη ἰδέα καὶ διὰ τῆς ἐξῆς πρᾶκτικῆς παρατηρήσεως. Ἀκούων τις τὸν Ἕλληνα ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν Τούρκον ἀφ' ἑτέρου ψάλλοντας ἑκαστον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψαλμωδίαν ἀγνοεῖ τίς τῶν δύο ψάλλει γνησίαν αὐτοῦ μουσικὴν, διότι τοιαύτη σχέσις καὶ ὁμοιότης ὑπάρχει εἰς τὸ ὕφος τοῦ μέλους καὶ τὴν προφορὰν αὐτῶν, ὥστε ὁ ἀκροατὴς ἀναγκάζεται νὰ παραδέξηται δυοῖν θάτερον ἢ ὅτι ὁ Ἀσιανὸς ψάλλων ἐλλογίζει ἢ ὅτι ὁ Ἕλλην ψάλλων Ἀσιανίζει.

(α) «*Ὁ μουσικώτατος ἄναξ Σουλτὰν Μαχμούτ ἐπρόσταξε τὸν Χανεντὲ Γεωργάκη καὶ ἄλλους ὥστε τὸ ᾄσμα «*Σοῦ καρσικὶ νταχτὰ*» μακρὰ χουτεῖνι, ἥχος πλαγ. τοῦ ἀ. νὰ τὸ ψάλλωσι πάντοτε τὰ ἐξημερῶματα*». Θεωρ. μουσικ. Κ. Φιλοξένους σελ. 138.

Ταῦτα λέγοντες, ὁμολογητέον, δὲν ἐννοοῦμεν νὰ ψέξωμε τὴν ἡμετέραν Κωνσταντινοπολιτικὴν μουσικὴν διότι, ὡς προείπομεν, καὶ ὡς Ἱερὰν σεβόμεθα, καὶ ὡς Ἑλληνικὴν ἀναγνωρίζομεν καὶ διὰ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς πόνῳ καὶ προθυμίᾳ ἐχρησάμεθα, ἀλλ' ὅπως ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ μουσικὴ αὕτη, καίπερ διατηρηθεῖσα ἐν τῇ μητρὶ ἡμῶν ἁγία Ἐκκλησίᾳ, καίπερ διασώσασα πλείστα γνωρίσματα τῆς ἐλληνικότητος αὐτῆς, καίπερ μὴ ἀπολέσασα τὸ πρωτότυπον τῶν πρώτων αὐτῆς συστατῶν σχέδιον, συστατικὰ ὧν ἐνεκα πρέπει ἀναντιρρήτως νὰ ὀνομάζεται Ἑλληνικὴ, δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ διαμείνῃ τοῦλάχιστον εἰς τὴν βυζαντινὴν τελειότητα εἰς ἣν ἐπὶ ἀλώσεως ἐτύγχανε, θολωθεῖσα ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς καὶ μακροχρονίου Ἀσιανῆς θυέλλης.

Τί τὸ κωλύον ἄρα τοῦ νὰ καθάρωμεν σήμερον τὴν μουσικὴν ἡμῶν τῶν τοιούτων ἀλλοτρίων τονισμάτων, εἰ ὑπάρχουσι; Ποῖος ὁ λόγος ὅτι πρέπει νὰ διατηρήσωμεν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν καθ' ὃ εἶδος παρελάβομεν αὐτὴν; καὶ ἄρα γε τοιαύτη, οἷα τις ψάλλεται σήμερον, ἤθελεν εἶσθαι, εἰ μὴ κατεβάλλετο ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία; ἔστω ὅτι διετηρήθη ἀπαράλλακτος ἡ αὕτη βυζαντινὴ ἀνευ ἀναμίξεων ξένων τονισμάτων, καθὼς περ ἐψάλλετο ποτε ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ἀλλὰ τίς οἶδε μέχρι τίνος ἤθελε προαχθῇ ἡ τεχνικὴ αὐτῆς τελειότης, ἐὰν μὴ ὑπεδουλοῦτο τὸ ἡμέτερον ἔθνος; Ἀλλ' ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα καὶ ὑπὸ ἄλλην ἑποψίν.

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγῆς τῆς μουσικῆς; τὸ τερπνὸν τοῦ μέλους, ὅπερ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀρμόζει εἰς τὴν ἑκφρασιν τοῦ ἀπείρου· διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι τῇ μουσικῇ χρῶνται ὡς θαυμασίως ἐπενεργούσῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τὸν ἀπαιτούμενον σκοπὸν αὐτῶν. Πρωτίστως οὖν ἀφορμῆς οὕσης τῆς εὐαρεστήσεως, ἐννοεῖται οἷκοθεν ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ ψάλληται μουσικὴ τοιούτου εἶδους ἐν οἷῳ τὸ ἀκροατήριον συγκινεῖται. Ἐὰν ὁ σκοπὸς τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μουσικῆς εἰς τὴν

Ἐκκλησίαν ἦναι ὅπως ἐλκύη διὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας τὸν λαὸν πρὸς ἀκρόασιν, πρέπει νὰ ἦναι τοιαύτη, οἷα τις δύναται νὰ εὐαρεστήῃ αὐτόν. Τὰ ἱερὰ ἄσματα καὶ ὕμνοί τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς συμπεριλαμβάνονται τὰ κράτιστα κεφάλαια τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Γραφῆς, ἵνα γίνωνται τελεσφόρα καὶ οἷον τις προπαίδεια τῷ λαῷ εἰς τὰς δι' αὐτῶν ἀδομένας ἱστορικὰς τε καὶ δογματικὰς τῆς ἡμετέρας ἀγίας Ἐκκλησίας παραδόσεις, πρέπει νὰ ψάλλωνται δι' εὐαρέστου μουσικῆς, διότι τοιοῦτον μέσον ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐλκύει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ φοιτῶσι συχνότερον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ συμμαχεῖ εἰς τὸ νὰ ἐγκολάπτωνται ῥᾶον εἰς τὰς μνήμας αὐτῶν τὰ θεῖα νοήματα, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς ἀποφαίνεται ὁ θεῖος Χρυσόστομος. «Ἰστε γοῦν ὅτι καὶ νῦν τὰ μὲν ἄλλα βιβλία οὐδ' ἐξ ὀνόματος τοῖς πολλοῖς ἐστὶ γνῶριμα, τὴν δὲ τῶν ψαλμῶν πραγματεῖαν ἐπὶ στόματος ἅπαντες φέρουσι καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς ᾠδὰς. Οὕτω δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δείκνυται πόσον ἀπὸ τῆς μελωδίας τὸ κέρδος ἐστί» (Χρυσόστ. εἰς Ἡσαΐ. κεφ. ε.).

Καὶ ἐὰν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἔλεγε ταῦτα ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἴσως ἐν ταύτῃ ἤθελε συμμορφωθῇ τῇ περὶ τῆς μουσικῆς ἐφέσει τῶν νέων Ἑλλήνων, ἵνα μὴ ἐλαττωθῇ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἐκ τῆς μουσικῆς, ὡς φησι, προκύπτον κέρδος, ἀποδεικνυμένου ὅμως πρῶτον ὅτι οὐδεμία ζημία εἰς τὰ καλῶς καθεστῶτα ἐκ τούτου προήρχετο.

Ἐξαιτούμεθα λοιπὸν τὴν ἄδειαν ἵνα εὐσεβᾶστως ἐκφράσωμεν τὴν ταπεινὴν ἰδέαν ἡμῶν ὅτι δηλ. ἡ ἀρμοδία Ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀδιαλείπτως μεριμνῶσα περὶ τῆς λαμπρότητος καὶ εὐτρεπείας τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μὴ ἀναβάλλῃ τὸν καιρὸν περὶ πραγματοποίησεως ἔργου, ὅπερ ὑπαγορεύεται ὑπὸ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀναπτύξεως, ἀλλὰ νὰ προνοήσῃ ἐξετάζουσα τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο ἀρμοδίως τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συμφώνως τῇ

ἐφέσει τῶν νέων Ἑλλήνων, καθὰ διαφερόντων πρὸς τοὺς αὐτῶν προγενεστέρους. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν τις ἐνθυμηθῇ ὅποιοι οἱ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος Ἕλληνες καὶ ὅποιοι οἱ σημερινοὶ ὅποια ἢ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος Ἑλλάς καὶ ὅποια ἢ σημερινή· τοὺς τότε μὲν Ἕλληνας θέλει συμπονέσει, τοὺς νῦν δὲ θέλει συγχαρῇ· τὴν τότε Ἑλλάδα θέλει ἀηδιάσει, τὴν νῦν δὲ θέλει θαυμάσει· διότι, σήμερον, μετὰ παρέλευσιν ἑκατονταετηρίδων μεστῶν σκότους, ἀμαθείας καὶ πικρίας παντοδαπῆς, βλέπει βασιλεῖον κατηρτισμένον, ἐν ᾧ ὁσημέραι οἱ Ἕλληνες φαίνονται νὰ ἀνθῶσι καὶ νὰ ἀκμάζωσι κατὰ τὰς ἐπιστήμας, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἐφ' οἷς πάλαι ποτὲ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἤχμασαν καὶ ἐκλείσθησαν. Ἀρά γε τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος Ἕλληνες; Τοιαύτη ἦτον ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἡ νέα Ἑλλάς; Ὁχι βέβαια. Ὑπαρχούσης λοιπὸν μιᾶς τοιαύτης ἀσυγκρίτου διαφορᾶς μεταξύ ἐκείνων καὶ τούτων, πότερον ἐκείνους νὰ καλέσωμεν Ἕλληνας ἢ τοὺς νῦν; ἐκείνον τὸν τότε ἄμορφον καὶ ἐγκαταλελειμμένον τόπον νὰ ὀνομάσωμεν Ἑλλάδα ἢ τὸν νῦν ὡραῖον καὶ ποικιλοστόλιστον; Ἀναντιρρήτως ἀμφοτέρους, διότι ἐκείνοι καὶ οὗτοι Ἕλληνες εἰσίν. Ἀλλ' οὔτε ἐκείνοι μεμπτέοι ὅτι τότε εὐρίσκοντο εἰς τοιαύτην ἀθλίαν καὶ βάρβαρον κατάστασιν, ὡς τούτου προερχομένου ἐκ τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος, οὔτε οἱ νέοι καὶ ἐλεύθεροι Ἕλληνες κατηγορητέοι ὅτι, προσπαθοῦντες νὰ καθάρωσι τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν ἐν τῷ πυρὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ, προβαίνουν ὁσημέραι διανύοντες ἐκ νέου τὸ ἐνδοξὸν καὶ μέγα αὐτῶν στάδιον συμφώνως τῇ ἐποχῇ τοῦ αἰῶνος.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἵνα ἀναγνωρισθῇ πάλιν ὡς μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ὀφείλει νὰ φέρῃ ψηλαφητὰ ἐθνικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως δείγματα, οἷα φέρουσιν ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη. Οὐδεὶς ὁ φόβος μὴ ἀπολέσωμεν τὸν ἐθνισμόν, τὸν ὄντα ἄξιον μνήμης καὶ περιθάλψεως, ἢ μὴ παραβῶμεν τὰ

θεία τῆς ἀγίας καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως δόγματα ψάλλον-
τες μελωδικῶς ἢ ἀρμονικῶς. Οὐδεὶς τῶν ἱερῶν κανόνων ἀφ-
ορᾷ εἰς τὰ συστατικὰ τῆς μουσικῆς τέχνης. Εἴτε μελωδία, εἴ-
τε ἀρμονία, εἴτε πα βου γα δι, εἴτε do re mi fa, ἀδιάφορον.
"Οσοὶ κανόνες περὶ τῆς ψαλμωδίας διαλαμβάνουσιν, ἅπαντες
ὀρίζουσι περὶ τοῦ τῆς ψαλμωδίας ἥθους καὶ τοῦ εὐσχήμου τῆς
ἀπαγγελίας αὐτῆς τρόπου· τὸ μὲν, ὅπως διὰ τοῦ ἀρμοδίου ἡ-
θους καθιστῆται ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας κατανυκτικὴ, σοβα-
ρὰ, ἀξιοπρεπὴς καὶ ὁπωσοῦν ὅλως διάφορος τῆς ἐν ταῖς κοσμι-
καῖς καὶ θεατρικαῖς διασκεδάσεσι τοῦ λαοῦ ἐν χρήσει οὐσης·
τὸ δὲ, ὅπως ὁ εὐσχημος τῶν ψαλτῶν τρόπος καὶ ἡ πραεὶα τῆς
ψαλμωδίας ἀπαγγελία φέρῃ τοῖς ἀδομένοις τὸν ἀπαιτούμενον σε-
βασμὸν (α). Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δύνανται νὰ φυλαχθῶσιν εἴτε
ἡ μουσικὴ ψάλλεται μελωδικῶς εἴτε ἀρμονικῶς, διότι τὸ σεμνὸν
καὶ σύμμετρον τῆς μουσικῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μουσικῆς συνθέ-
σεως. Ἡ ψαλμωδία δύναται νὰ καταστῇ κατανυκτικὴ καὶ ὅλως
ἥθους ἡσυχαστικοῦ, ψαλλομένη μάλιστα καθ' ὅλους τοὺς τε-
χνικούς κανόνας τῆς ἀρμονικῆς συντάξεως, ἀρκεῖ ἡ μουσικὴ
σύνθεσις νὰ ᾔηται τοιαύτη τις πεπλασμένη ὑπὸ τοῦ μελοποιοῦ.
Ἄλλως τὸ νὰ νομίζωμεν ὅτι διὰ τοῦ ἀτελοῦς τῆς τέχνης, ἢ διὰ
τῆς μονοτονίας, ἢ διὰ τῶν ξηρῶν ἰσοκρατημάτων, ἢ διὰ τῆς
ῥινοπροφέρτου τῶν ψαλτῶν προφορᾶς καθίσταμεν τὴν τῆς Ἐκ-
κλησίας μουσικὴν σεβαστοτέρα, τοῦτο εἶναι μᾶλλον μία τις
πρόληψις ἀνωφελὴς καὶ τῆς ἀμαθείας καταφύγιον.

Ἐλθωμεν νῦν εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος.

(α) Ὁρα τὸν ο.έ. καν. τῆς στ'. Οἰκ. Συνόδου καὶ ἱ.ε. τῆς ἐν Λαο-
δικείᾳ καὶ πολλοῦ ἄλλοι.

Γ'. Τίς ὁ κατάλληλος τρόπος δι' οὗ ἡ μουσικὴ, λαμβάνουσα
ἐν ἐφαρμογῇ τὴν ἀρμονίαν, δύναται νὰ διατηρήσῃ τοὺς
Ἐκκλησιαστικούς καὶ Ἑλληνικούς αὐτῆς χαρακτῆρας.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς
ἡμετέρας Ἐκκλησίας, οὔσα μελωδική, πρέπει νὰ ᾔηται καὶ ἀρ-
μονική, τὸ μὲν, διότι εἰς οὐδὲν τῶν δεδομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ
προσχροῦει, τὸ δὲ, διότι τοιαύτη εἶναι ἡ ἔφεσις πλείστου μέρους
τῶν νέων Ἑλλήνων, καὶ τὸ κυριώτερον διότι τοιαύτη δίδεται ἡ
μουσικὴ ὑπὸ τῆς φύσεως. Ἀλλὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ὑποστηρί-
ζοντες, ὀφείλομεν τυφλοῖς ὄμμασι νὰ παραδεχθῶμεν; Ὁχι βέ-
βαια. Ἀπασα ἡ προσοχὴ τῆς ἀρμοδίου Ἀρχῆς πρέπει νὰ ἐπι-
στῇ εἰς τὸ ἐξετάσαι καὶ ἐξακριβῶσαι τίνι τρόπῳ δύναται τοῦτο
νὰ πραγματωθῇ, κωλυομένης πάσης παρεισαγωγῆς τוניσμάτων
θεατρικῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ. Ὁφείλει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ
Ἀρχὴ νὰ προβλέψῃ ἐκεῖνο, ὅπερ μετὰ τινα ἔτη θέλει συμβῇ, καὶ
ὅπερ ἡμεῖς, ὡς τῇ μουσικῇ προσανέχοντες, δυνάμεθα ἀρχοῦντως
νὰ προῖδωμεν. Ὅσον ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐλέγομεν ὅτι πολὺ
ἀναγκαῖα ἡ ἀρμονία ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ καθίσταται, τοσοῦτον ἐν-
ταῦθα λέγομεν ὅτι προηγουμένως ἀπαιτεῖται σκέψις τίνι τρόπῳ
δεῖ τοῦτο γενέσθαι.

Ὅθεν πρῶτον ἐξεταστέον εἰ ἡ ζητούμενη μουσικὴ ὕλη ὑπάρ-
χει ἤδη ἐτοίμη, διότι τότε οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰμὴ ἀνάκρισις
ἐπ' αὐτῆς εἴτα δὲ ἡ ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐφαρμογὴ. Δυστυχῶς ὅμως
τοιαύτη μουσικὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπάρχει. Τοιούτου εἶδους
μουσικὴν ἐπεξεργασίαν δὲν ἔχομεν ἄλλην εἰμὴ τὴν τῶν μουσι-
κῶν Χ. Ν. Χαβιαρᾶ, καὶ Ῥαχάντουργερ, τὴν ψαλλομένην σή-
μερον σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς ἐν Εὐρώπῃ Ἐκκλησίαις τῶν Ἑλ-
ληνικῶν Κοινοτήτων. Ὡσαύτως ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τοῦ ποτὲ

ὅπως ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἐξετάσασα τὸ περὶ μουσικῆς ζήτημα, γνωμοδοτήσῃ τί ποιητέον.

Ὅθεν ἡ ῥηθεῖσα ἐπιτροπὴ συσχεφθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καίπερ μὴ δυνηθεῖσα ὁλομελῶς ἐπὶ τούτου νὰ συμφωνήσῃ, παραιτηθέντος τοῦ ἐνὸς μέλους, ἐξέθηκε τὴν περὶ τοῦ ζητήματος αὐτῆς ἰδέαν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἥτις, προφυλαττομένης τῆς ἀληθείας, κατὰ τὸ πνεῦμα τυγχάνει τοιαύδε τις. « Ἡ μένης τῆς ἀληθείας, κατὰ τὸ πνεῦμα τυγχάνει τοιαύδε τις. « Ἡ κατὰ τετράφωνον ἁρμονίαν ψαλμωδία, εἰ μὴ οὐσιωδῶς, τοῦλάχιστον φαινομενικῶς θεωρουμένη ὥς τις καινοτομία ἐπὶ τῶν καθεστῶτων, δὲν πρέπει ἄνευ τῶν ἀπαιτούμενων προφυλάξεων καὶ ἐγγυήσεων νὰ ἐπιτραπῇ. Ὅθεν δέον νὰ συστηθῇ ἐπιτροπὴ καὶ ἐγγυήσεων καὶ ἐξ εἰδημόνων τῆς τε ἱερᾶς καὶ κοσμικῆς μουσικῆς ἀνδρῶν, ὅπως, ἐξετάσασα πρῶτον τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, παρατηρήσῃ ἐὰν δύνηται νὰ ἐπιτεθῇ ἡ ἁρμονία ἄνευ προσβολῆς τῆς ὑπαρχούσης μελωδίας. κ. τ. λ. ». Καίτοι τοιαύτη ἀπάντησις τῶν λογίων ἀνδρῶν ἐλλογωτάτη φαίνεται καὶ σπουδαία, οὐχ ἥττον ὅμως φέρει δισταγμὸν τινα εἰς τὴν δι' ἁρμονίας ψαλμωδίαν, καὶ πῶς ἀφηρημένην τὴν περὶ τοῦ ζητήματος γνωμοδότησιν, ἥτις ἄλλως ὀφείλει καθαρῶς νὰ λέγηναὶ ἢ οὐχί, διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον. Συνεπεία δὲ τῆς γνωμοδοτήσεως ταύτης, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀνέβαλε τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν ἐν καιρῷ ἴσως ἁρμοδιωτέρῳ. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἐπαναλαμβάνοντες καὶ ἐνταῦθα ὅσα προηγουμένως εἶπομεν, οὐδόλως ἐνοοῦμεν ν' ἀποκρίνωμεν ἔκθεσιν ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς τὸ ἔθνος σεμνύνεται, ἀλλ', εἰ δυνατόν, σαφέστερον ἐνταῦθα νὰ ἐκθῶμεν ὅτι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἦτον ἀνέκαθεν μελωδική μόνον καὶ ἀπλουστέρα τῆς κοσμικῆς· τὸ αἷτιον ὅμως τούτου δὲν πρέπει ν' ἀποδῶμεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐπραξε τοῦτο ὅπως ἡ μουσικὴ αὐτῆς φέρῃ τοῖς χριστιανοῖς διὰ τῆς ἀτελείας, ὡς πρὸς τὸ μέρος, ἐννοοῦμεν, τῆς ἁρμονίας καὶ ἄλλων τῆς τέχνης συστατικῶν, τὸν ἀπαιτούμενον

σεβασμὸν, ἀλλ' ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀνικανότητα καὶ ἀτέλειαν τῆς μουσικῆς τέχνης, μὴ ἐχούσης ἐξ ἀρχῆς τὴν, οἶαν σήμερον, ἀνάπτυξιν ἔχει, εἴτα δὲ, καὶ εἰς τὰς πολυειδεῖς συμφορὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τὰς παρεμποδισάσας πᾶσαν βελτίωσιν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν, ἣν ἡ μουσικὴ τέχνη ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὑποδουλώσεως ἄλλοθι ἔλαβε. Τρέφομεν βεβαίαν τὴν ἰδέαν ὅτι, εἰ μὴ ἤθελεν ὑποδουλωθῇ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἢ ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ μουσικῇ δὲν ἤθελεν εἶθαι σήμερον οἶα τοῦ νῦν Πατριαρχείου, διότι ἡ μουσικὴ, ἐντὸς πάντοτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας, ἤθελε συμμετάσχει τῆς προόδου, ἣν ἡ μουσικὴ τέχνη ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνῳ ἤθελον λάβει.

Καὶ αὕτη ἡ ἰδέα ἐτι βεβαιότερα καὶ ἡμῖν καθίσταται, καὶ ἄλλοις ἴσως παραδεκτῇ, ὅταν ῥίψωμεν τὸ ὄμμα ἡμῶν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐτέρου ὁμοδόξου ἡμῖν ἔθνους, μὴ ποτε ὑποδουλωθέντος ἀλλὰ μᾶλλον προαχθέντος, οἷου τοῦ Ῥωσικοῦ. Τὴν ψαλμωδίαν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀναφέροντες, ἐγείρεται ἡμῖν ἡ ἰδέα λαλῆσαι ὀλίγα, ὡς ἐν παρόδῳ, περὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης. Ὅθεν παραχρῆμα ἱπτάμεθα διὰ τῆς φαντασίας εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, καθ' ὃν οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ ἀνακτος ἀγίου Βλαδιμήρου εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίαν Σοφίαν ἵνα ἴδωσι τί ἐστὶν ἡ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων θρησκεία, καὶ ποῖος ὁ τρόπος τῶν ἱεροτελεστιῶν αὐτῆς, ἐπανακάμψαντες εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τῆς Ῥωσσίας τὸ Κίεβον, εἶπον· Ἀναξ, οὐδεμίαν θρησκείαν κρίνομεν ὀρθοτέραν τῆς τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων θρησκείας, τῆς ὅλως ἀποστολικῆς καὶ ἀγίας. Παρεστῶτες ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἀγίας Σοφίας, κατεπλάγημεν ὁρῶντες τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν τάξιν τῆς αὐτόθι τελουμένης θείας λατρείας. Τὰ πάντα αὐτόθι μεγαλοπρεπῆ καὶ θεῖα, καθιστάντα τὴν ἐπὶ γῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὄντως πόλιν τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς τοιαῦτα ἀκούσας, καὶ παρὰ τοῦ Παναγίου Πνεύματος φωτισθεὶς, παρεδέξατο τότε, καὶ ὡς ἐπικρατοῦσαν τοῦ

Ῥωσσικοῦ ἔθνους ὀρησκέαν κατ' ἀκριβῆ τύπον ἐν τῷ Κράτει τούτῳ καθιέρωσεν, τὴν τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ὀρησκέαν, ἣν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνίστη αὐτῷ ἡ αὐτοῦ προμήτωρ ἀγία Ὁλγα.

Ταύτην τὴν ὁδόδοξον Ῥωσσικὴν Ἐκκλησίαν ἐξετάζοντες, εὐρίσκομεν αὐτὴν διατηροῦσαν μέχρι σήμερον ἀπαράλλακτως καὶ ἀπαρεκκλίτως ὅσα τότε παρὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἔλαβεν. Εἰσερχόμενοι δὲ ἐν αὐτῇ βλέπομεν ἅπασαν τὴν τυπικὴν διάταξιν σύμφωνον τῇ ἡμετέρᾳ· βλέπομεν τὰς ἱεροτελεστίας καὶ ὅλους τοὺς τύπους τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τελουμένους· ἀκούομεν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς διαλέκτῳ ἀδόμενα τὰ ἱερὰ ᾠσματα νῆας· ἀκούομεν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς διαλέκτῳ ἀδόμενα τὰ ἱερὰ ᾠσματα τοῦ Δαμασκηνοῦ, Κοσμᾶ, Θ. Ὑμνογράφου, Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Δαμασκηνοῦ, Κοσμᾶ, Θ. Ὑμνογράφου, Ἀνδρέου Κρήτης καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἡμετέρας, Ἐκκλησίας Μελωδῶν. Ἀλλὰ τὸ μόνον, καὶ ὃ φαίνεται διαφέρουσα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ εἶδος τῆς ἱερᾶς μουσικῆς, ὅπερ σήμερον εἶναι ὅλως διάφορον, μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον τοῦ μουσικοῦ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἶδους, καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὁποίου, καὶ ἡμᾶς, ἡ ἐθνικὴ πρόοδος αὐτῇ ὑπεργόρευσε. Ἄλλο λοιπὸν εἶδος μουσικῆς ἡ Μητρόπολις τῆς Ῥωσσιῆς Ἐκκλησίας σήμερον καθιεροῖ διὰ τὴν αὐτῆς ψαλμωδίαν, καὶ ἄλλο εἶδος τὸ ἐν τῷ Φαναρίῳ Πατριαρχεῖον. Τίς ἄρα δύναται ἐν τοιαύτῃ παρατηρήσει καὶ ψηλαφῇ ἀποδείξει νὰ μὴ ὑποθῇ ὅτι ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιστημονικὸς τῆς νῦν ἐν Πετρούπολει Μητροπόλεως τῆς Ῥωσσιῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μουσικὸς Χορὸς ἤθελεν εἶσθαι σήμερον ὁ αὐτός, εἰ μὴ ἀνώτερος, καὶ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μητροπόλει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἀγίᾳ, λέγομεν, Σοφίᾳ, εἰ μὴ ἦτο σήμερον, κρίμασιν οἷς Κύριος ἐπίσταται, Τζαμί Τουρκικόν;

Τὸ νῦν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον πρὸ μικροῦ ἀνεγενκόντες, ἐκφράσωμεν, κατὰ καθῆκον, ἐνταῦθα τὸν σεβασμὸν ἡμῶν καὶ εὐγνωμοσύνην εἰς ταύτην τὴν κοινὴν μητέρα τῶν Ὀρθοδόξων Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν. ἥτις ἐν τε τοῖς προγενεστέροις

τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων θλίψεων χρόνοις καὶ τοῖς καὶ ἡμᾶς ἐκ παντὸς τρόπου προσεπάθησεν ὅπως ἡ μουσικὴ συνωδὸς ἐκάστη ἐποχῇ ἔχῃ τὴν ἐντεχνον ἀνάπτυξιν καὶ καλλονήν, ἵνα αὕτη μὲν, ὡς αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, διατηρῆται, ἐξωθῶνται δὲ ἐκ τῶν ἱερῶν περιβόλων τὰ ὅλως ἀλλότρια μελουργήματα. ἅτινα ἄλλως ἠδύναντο παρεισαχθῆναι. Προκειμένου περὶ βελτιώσεως τῆς μουσικῆς, ἡ ῥηθεῖσα Μ. Ἐκκλησία δὲν ἐδίστασε καὶ τὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς διδασκαλίαν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ σχολῇ νὰ παραδεχθῇ ποτε, καίτοι οὐκ ἐτελεσφόρησεν(α).

Εἰς τὸν παραβλέποντα ὅμως τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ὡς δῆθεν εἰκαστικὰς καὶ φαντασιώδεις φρονούντα μὲν ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμόζει ψαλμωδία ἀποκλειστικῶς μελωδική, λέγομεν ὅτι τοιαύτη μουσικὴ φυσικῶς δὲν ὑπάρχει· φέροντα δὲ ὡς παράδειγμα τὴν νῦν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τὴν ἄνευ ἀρμονίας τυγχάνουσιν, ἀπαντῶμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἔλλειμμα τῆς τέχνης, διότι μελωδία καὶ ἀρμονία συνιστᾷ τὸ ὅλον, τὴν μουσικὴν δηλ.

Ἀλλ' ὅσῳ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀρμονίας δόξαν ἡμῶν ἐκφράζομεν. τοσούτῳ λέγομεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἔχῃ ἰδίῳ ἡθὺς μουσικὴν, ἥτις, ἱερὰ καλουμένη, musique sacrée, πρέπει νὰ μελοποιῆται πάντοτε ὅλως διάφορος τῶν θεατρικῶν μελῶν.

Τοιαύτη μουσικὴ σήμερον δὲν ὑπάρχει πλήρως, καὶ τὴν ἐλλειψιν ταύτην οὐδεὶς ἄλλος δύναται ἀναπληρῶσαι εἰμὴ οἱ κατὰλληλοι τῆς Ἐκκλησίας μελοποιοί.

Οἱ μελοποιοί, εἰς οὓς ἠδύναντο τοιαύτη μουσικὴ ἐπεξεργασία νὰ ἐμπιστευθῇ, ὀφείλουσι νὰ ᾔναι γνήσιοι ἐθνισμῶ καὶ ὀρησκεύματι Ἑλλήνες, καλῶς περὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ γεγυμνασμένοι, κάτοχοι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ καλῶς ἐννοοῦντες τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἐκκλησίας Ὑμνους.

(α) Συνέβη τοῦτο περὶ τὸ 1790, ἐπὶ Γρηγορίου Πατριάρχου. Ὁρ. θεωρ. μέγα τῆς Μουσ. Χρυσάνθου. Μ. Β. σελ. LII. Καὶ Κρηπίδα τῆς Μουσ. Θ. Φωκᾶτος. Μ. Β. σελ. 4^α.

Ὅθεν οἱ ἐφιέμενοι τῆς μουσικῆς καὶ ἀγαπῶντες τὴν ἐπιστημονικὴν ψαλμωδίαν ὀφείλουσι νὰ συμπράξωσι προηγουμένως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἀρμοδίων μουσοποιῶν.

Ἐνθυμηθῆτω ἕκαστος ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχῃ σήμερον τὴν νῦν Κωνσταντινουπολιτικὴν μουσικὴν ἐντεχνοτέραν τοῦ κατὰ τὴν Ἀθωνίδα παράδοσιν συνεπτυγμένου καὶ δυσνοήτου τοῦ κατὰ τὴν Ἀθωνίδα συστήματος τοῦ Ἀνανεῖ νεανῆς νανὰ ἅγια, ἀρχαίου μουσικοῦ συστήματος τοῦ Ἀνανεῖ νεανῆς νανὰ ἅγια, τοῦτο ἐπετεύχθη διότι ὁ εἰς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου, ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐγίνωσκε συνάμα καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν, οἷος ὁ Χρύσανθος Ἀρχιερεὺς Προύσης. Ἀρα ἐὰν ἡ μουσικὴ τοῦ νῦν Παβου γὰρ δὲ φαίνεται σήμερον κανονικὴ πως, τοῦτο συνέβη διότι ὁ εἰς τῶν τριῶν ἐξηγητῶν ἐγίνωσκε συνάμα καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ Do re mi fa.

Ἐνθυμηθῆτω ἕκαστος ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχῃ σήμερον μουσικὴν τινὰ τετράφωνον ἀρμονικὴν, οἷαν τὴν εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἐκκλησίας ψαλλομένην, τοῦτο ἐπετεύχθη διότι ὁ εἰς τῶν δύο συντακτῶν αὐτῆς ἦτοί ὁ Ἰ. Χ. Ν. Χαβιαρὰς ἐγίνωσκε ἐν γένει τὴν Ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐν μέρει τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Αὐτὰ τὰ ἔργα ὑπὲρ τῆς ιδέας ταύτης δεικνύουσιν ὅτι εἰς καταλλήλους καὶ ἰδιαιτέρους τῆς Ἐκκλησίας μουσικοὺς, ἔχοντας τὰς ἀπαιτούμενας γνώσεις, δύναται ν' ἀνατεθῇ τοιαύτη τις ἐπεξεργασία. Διότι οἱ τοιοῦτοι μουσικοὶ δύνανται νὰ σχεθῶσι τίνι τρόπῳ ὀφείλουσι νὰ περιβάλωσι τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας τῇ ἀπαιτούμενῃ ἀρμονίᾳ μετὰ μεγάλης τῆς προφυλάξεως ὅπως μὴ καλύψωσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ καταστῇ αὕτη ἀγνώριστος πλέον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ τοιοῦτοι μουσικοὶ γινώσκουσι νὰ προφυλαχθῶσιν ἐξ ἐκείνων τῶν ἐντέχνων ἀρμονιῶν, αἵτινες δύνανται νὰ προσβάλωσι τὴν ἀκοὴν τῶν μὴ εἰθισμένων εἰσεῖτι Ἑλλήνων. Παραλείπομεν ἐνταῦθα εἰς ὅπου κινδύνους θέλει περιπλεχθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὅταν τύχῃ εἰς χεῖρας μουσικοδιδασκάλων ἐξωτερικῶν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, παι-

ανιστῶν ὀργάνων, οἵτινες, μὴ ὄντες μεμυημένοι περὶ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οὐδὲν λογίζονται τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγὴν τονισμάτων ἥθους ὅπως ἐξωτερικοῦ καὶ ἀναρμόστου.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν λεχθέντων ἐξάγεται ὅτι τὸ περὶ τῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ζήτημα, στρεφόμενον κυρίως καὶ οὐσιωδῶς περὶ τὴν ιδέαν ἐὰν ἡ τῆς θείας λατρείας ψαλμωδία δύνηται νὰ ἐκτελῇται ἀδιαφόρως καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις νῦν μὲν μελωδικῶς νῦν δὲ ἀρμονικῶς, λίαν εὐχερῶς καὶ κατὰ ὀρθοσκευτικὴν τε καὶ ἐθνικὴν φιλοτιμίαν δύναται νὰ λάβῃ τὴν αὐτοῦ λύσιν, διευθυνθὲν ἐλλόγως διὰ τῆς εὐθείας καὶ οἰκείας ὁδοῦ πρὸς τὸ στάδιον τῆς συζητήσεως.

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν θερμῶς τοὺς λογίους ὁμογενεῖς, τοὺς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαπραγματευσομένους καὶ γνωματεύοντας νὰ μὴ συγχύσωσιν, ὥς τινες ἤδη ἔπραξαν, τὴν κυρίαν ιδέαν τοῦ ζητήματος μετ' ἄλλων ιδεῶν ἀνηκουσῶν εἰς δευτέρας καὶ ἰδιαιτέρας σκέψεις. Λίαν λυπηρὸν καθίσταται νὰ βλέπῃ τις καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ ἱκανότητι διακρινόμενους ὁμογενεῖς νὰ ἐξολισθαίνουσι παρακρίνοντες ἐπὶ ζητήματος, ὅπερ παρ' αὐτῶν τούτων μᾶλλον προσδοκᾷ τὴν αἰσίον αὐτοῦ λύσιν. Ἀλλ', ὥς φαίνεται, εἴμαρτο εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐρμηνευτικώτατοι ἐνίοτε νὰ παρερμηνεύωσι. Ταῦτα δὲ λέγομεν διότι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μουσικὸν ζήτημα πρό τιος χρόνου λαμβάνει παρὰ τῶν δύο διαφωνουσῶν περὶ τούτου μερίδων τῶν ὁμογενῶν οὐκ ὀλίγας παραμορφώσεις, προσκόμματα καὶ ἀντιδράσεις, ὧν τοὺς λόγους καὶ ἐν γραπτῷ τῷ λόγῳ ἀνέγνωμεν καὶ ἐν προφορικῷ πολλάκις ἠκούσαμεν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε τὸ πνεῦμα τῆς ἐν χερσὶ ταύτης πραγματείας ὑπαγορεύει, οὔτε ἡμεῖς ἐννοοῦμεν νὰ ἐκθῶμεν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ὅσα ἐκατέροθεν περὶ τούτου ἐβρέθησαν ἢ ἐγράφθησαν, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπισυνάψωμεν τοῖς ἡμῖν εἰρημένους καὶ τὰς ἀκολούθους ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἡμῶν σκέψεις ὅπως τοῦτο ἔλθῃ ὑπὸ τὴν σύσκεψιν καὶ συζήτησιν ἄλλων πλειόνων

τοῦ ἐνός καὶ ἀσυγκρίτως πολυμαθεστέρων καὶ ἱκανοτέρων ἡμῶν.

Τὸ περὶ τῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ζήτημα χρήζει, καθ' ἡμᾶς, σπουδαίας καὶ ἐμβριθοῦς συσκέψεως, διότι, προβάλλον, ὡς πάντες γινώσκουσι, καινοτομίαν τινά, εἰ μὴ οὐσιώδη ἀλλὰ φαινομενικὴν, ἐπὶ τῆς συνήθους μελωδικῆς ψαλμωδίας τῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται ὡς ἐκ τούτου ὅτι λαμβάνει καὶ τινα χαρακτῆρα ἐνθεν μὲν θρησκευτικόν, ἐνθεν δὲ ἐθνικόν. Πρὸς τὴν ἀποφυγὴν ἅρα καὶ τῆς ἐλαχίστης καταβιβαστικῆς ὑπονοίας ἐπὶ παραβιάσει τούτων τῶν δύο ἱεροτέρων καὶ θερμότερων αἰσθημάτων τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλλήνου, ἀπαιτεῖται τὸ ζήτημα νὰ λυθῇ διὰ λόγων καὶ σκέψεων πάνυ βασίμων καὶ ἀναμφισβητησίμων, ὅπως οὐδεμία διαφωνία καὶ ῥῆξις συμβῇ παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις τέκνοις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν πρὸς ἐπίτευξιν τούτου παρτίθεμεν τὸ ἐξῆς Σχέδιον ἢ Τύπον, ὅστις οὔτε ὑπερβολικός, οὔτε δυσχερής, οὔτε ὑλικῶν μέσων ἀπαιτητικός φαίνεται, οὔτε, τέλος πάντων, πολλοὺς τοὺς κόπους προβάλλει, οἷος ὁ ἐξῆς.

Ἡ ἀρμοδία ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή, ἢ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πρέπει νὰ συστήσῃ ἐπιτροπὴν τινα συγκειμένην ἀφ' ἐνός μὲν ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων καθηγητῶν τῆς Θεολογίας δηλ. τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τεσσάρων ἢ πλείονων ἐπιστημόνων μουσικῶν τῆς τε Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς.

Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην πρέπει ν' ἀνατεθῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα ὑπὸ τὴν καθαρὰν καὶ διακεκριμένην αὐτοῦ ἔννοιαν, τοὔτεστι νὰ ἐξετάσῃ ἐν πρώτοις τὴν οὐσιώδη καὶ κυρίαν ἰδέαν τὴν προκλούσαν τὸ ζήτημα, ἥτις εἶναι ἡ ἐξῆς.

ΕΑΝ Η ΨΑΛΜΩΔΙΑ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΔΥΝΗΤΑΙ ΑΔΙΑΦΟΡΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΝΑ ΕΚΤΕΛΗΤΑΙ ΜΕΛΩΔΙΚΩΣ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΚΩΣ.

Αὕτη, ἐπανειλημένως λέγομεν, εἶναι ἡ ἀρχικὴ, καθαρὰ καὶ γεγυμνωμένη ἰδέα τοῦ ζητήματος. Δὸς δ' ἀπλούστερον εἰπεῖν.

Ἐὰν ὁ Χερουβικός Ὕμνος, ἢ ἕτερος, ὡς ψάλλεται μελωδι-

κῶς εἰς ἤχον λ. χ. Πρῶτον, συναδόμενος δι' ἀπλῶν ἰσοκρατημάτων, δύνηται νὰ ψάλληται καὶ ἀρμονικῶς συναδόμενος διὰ τῆς ἐντέχνου καὶ μαθηματικῆς κράσεως τῶν τῆς ἀρμονίας φωνῶν τοῦ ῥηθέντος Ἦχου.

Ἡ ἐπὶ τῆς κυρίας ἰδέας τοῦ ζητήματος ἀπόφανσις τῆς ἐπιτροπῆς ὀφείλει νὰ ᾖ ῥητῶς καταφατικὴ ἢ ἀποφατικὴ, δηλαδή ὅτι δύναται ἢ ψαλμωδία νὰ ᾖ ἀδιαφόρως μελωδικὴ καὶ ἀρμονικὴ, ἢ δὲν δύναται διὰ τούτους ἢ ἐκείνους τοὺς λόγους.

Εἰ μὲν ἡ περὶ τῆς πρώτης τοῦ ζητήματος ἰδέας ἀπόφανσις τῆς ἐπιτροπῆς ἔσται ὑπὲρ τῆς ἀρμονίας, τοὔτεστι ὅτι δύναται ἢ ψαλμωδία νὰ ᾖ καὶ μελωδικὴ καὶ ἀρμονικὴ ἀδιαφόρως καὶ ὡς αἱ περιστάσεις ὑπαγορεύουσι, τότε παρουσιάζονται οἰχοθεν αἱ περὶ τὰ καθέκαστα δευτερεύουσαι σκέψεις. Εἰ δὲ ἀπ' ἐναντίας ἔσται κατὰ τῆς ἀρμονίας, τοὔτεστι ὅτι ἢ ψαλμωδία πρέπει νὰ ᾖ πάντοτε καὶ καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις ἀποκλειστικῶς μελωδική, νοητέον ὅτι καὶ τότε ἀπαιτοῦνται οἱ ἀποχρῶντες πρὸς ἀπόδειξιν τούτου λόγοι, οὓς ἀφίνοντες εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ὀρισθησομένους κριτὰς ἵνα ἐκθῶσι, (διότι ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν αὐτοὺς) ἐξετάζομεν ἐνταῦθα τίνες αὗται αἱ περὶ τὰ καθέκαστα δευτερεύουσαι σκέψεις, αἱ οἰχοθεν ἀναφυόμεναι ἐν τῇ περιπτώσει τῆς παραδοχῆς τῆς ἀρμονικῆς ψαλμωδίας.

Ἐὰν ἡ Ἐπιτροπὴ ἐσκεμμένως ἴδῃ ὅτι οὐδὲν κωλύον τοῦ ἁδεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἱεροὺς Ὕμνους κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ μελωδικῶς καὶ ἀρμονικῶς, τότε συσχεθεῖσα ὀφείλει λεπτομερῶς ν' ἀποφανθῇ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τούτου ἀναφυομένων δευτερευόντων ζητημάτων, ἅτινα, καθ' ἡμᾶς, στρέφονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὰ ἐξῆς· α'.) Εἰ μὴ ἡ παραδεχθεῖσα μουσικὴ ὑπάρχει, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ εὑρεθῇ οἷα τις ἀπαιτεῖται β'.) Ἐὰν, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης μελοποιίας, δύνωνται οἱ ἐπὶ τούτῳ διορισθησόμενοι μελοποιοὶ νὰ χρήσωνται ἀπολύτως τῇ τέχνῃ εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἀρμονίας ἐπὶ τῆς μελωδίας ἢ περιο-

ρίζεται τὸ ἀνεξάρτητον τῶν καλλιτέχνων ἐπὶ ῥητοῖς ὅροις, ἕνεκα σπουδαιότερων λόγων· γ'·) Ἀπαραιτήτως ὀφείλουσιν οἱ μελοποιοὶ νὰ τηρήσωσι κατ' ἀκρίβειαν τὴν πρωτίστην ἰδέαν, l'aria ἢ motivo ἐκάστου τῶν ὀκτῶ Ἦχων τῶν Ἀσμάτων ἢ τοῦτο ἀφίεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς τέχνης· δ'·) Τίνα ἄσματα καὶ κατὰ τίνας περιστάσεις ὀρίζονται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἄδωνται μελωδικῶς καὶ τίνα ἁρμονικῶς· καὶ ἕτερα, τέλος πάντων, ἀφορῶντα τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἐνὸς μετὰ τοῦ ἄλλου μουσικοῦ εἶδους, μελωδικοῦ δηλ. καὶ ἁρμονικοῦ.

Μετὰ τὰς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων γνωματεύσεις, πρέπει ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ ἐκθῇ, ὡς εἶδος προγράμματος, τὴν τε ἀπόφασιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος καὶ τὰ ταύτη ἐπόμενα.

Δημοσιευθέντος τοῦ τοιούτου προγράμματος, πρέπει νὰ ὀρισθῇ χρονικόν τι διάστημα, ὅπως, οἱ βουλέμενοι τῶν λογίων ὁμογενῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος γνωματεῦσαι, ὑνηθῶσι ἐγκαίρως νὰ ποιήσωσι τὰς ἐπὶ τοῦ προγράμματος αὐτῶν παρατηρήσεις, ὧν τινες ἐνδέχεται πάνυ ὠφέλιμοι πρὸς τὸ ζήτημα νὰ φανῶσιν.

Περαιωθείσης τῆς ὀρισμένης προθεσμίας καὶ οὐδεμιᾶς ἀντιδράσεως ἐπὶ τοῦ προγράμματος ὑπερισχυσάσης, τὸ ζήτημα θεωρεῖται τέλεον καὶ κατ' εὐχὴν λελυμένον.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος διὰ τε τὸν ἀπαιτούμενον σεβασμὸν, καὶ ἀδελφικὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, καὶ ἀμοιβαίαν πρὸς τὰ πάτρια συνεννόησιν, καλῶς ἐποίει, καθ' ἡμᾶς, ἵνα εἰδοποιήσῃ τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν, ἔνθα ὁ θρόνος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκθεῖσα Αὐτῇ λεπτομερῶς πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος λαβούσας χώραν ἐνεργείας καὶ συζητήσεις ὡς καὶ τὸ ἐκ τούτων ἐξαγόμενον· καὶ τοῦτο οὐχὶ ὅπως ἡ ῥηθεῖσα Μ. Ἐκκλησία, ὡς δῆθεν ἀδείας προηγουμένως ζητηθείσης, ἐπιτρέψῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος τὴν τῆς ἁρμονικῆς ψαλμωδίας εἰσαγωγὴν, ἀλλ' ὅπως, πληροφορηθεῖσα περὶ τῶν αὐστηρῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος μέτρων, τῶν ληφθέντων

ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀσφαλῶν ἐγγυήσεων τῆς μὴ καινοτομίας, ἐγκρίνῃ τῆς τοιαύτης ἐπιστημονικῆς καὶ σπουδαίας συζητήσεως τὸ ἐξαγόμενον ὡς ἀνήκει· καὶ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸ ὡς μὴ ἀπᾶδον τοῖς τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδεγμένοις, θεωρήσασα τοῦτο οὐχὶ ὡς καινοφανῇ μουσουργίαν, ἀλλ' ὡς τινα καθ' ἁρμονίαν ἀνάπτυξιν τῆς ψαλμωδίας, ἀξίαν συναριθμηθῆναι ταῖς προγενεστέραις ἀναλύσεσιν, ἃς παρ' αὐτῇ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατὰ τὸ μελωδικὸν εἶδος ἔλαβε.

Τούτων οὕτως τελεσθέντων, δύναται τότε νὰ λάβῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐφαρμογὴν τὸ ζητούμενον ἁρμονικὸν εἶδος τῆς ψαλμωδίας διὰ τῆς καθιερωθείσης καὶ ἐπικυρωθείσης μουσικῆς ὕλης, ἀπαγορευομένου κατὰ τινα χρόνον παντὸς ἁρμονικοῦ νέας συντάξεως ἄσματος, μὴ λαβόντος προηγουμένως τὴν ἀπαιτούμενην ἐγκρίσιν παρὰ τῆς ἁρμοδίου Ἀρχῆς.

Τότε λοιπὸν ἀδιαφόρως καὶ ἀδιαφιλονεικῶς δύναται νὰ ἐκτελῇται ἡ ψαλμωδία ἐνταῦθα μὲν μελωδικῶς, κατὰ τὸ σύνθηδες σύστημα, ἐνταῦθα δὲ μελωδικῶς τε καὶ ἁρμονικῶς ὡς ἡ κλίσις τῶν Ἐκκλησιαζομένων καὶ τὰ ὑλικά μέσα ἐκάστης Ἐκκλησίας ἐπιτρέπουσι. Πᾶσα διαφωνία ἤδη πέπαυται. Δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ ὁ λόγος περὶ καταργήσεως τοῦ μελωδικοῦ συστήματος τῆς μουσικῆς, ὅπερ ἀπαραιτήτως εἶναι ἀναγκαῖον, καθὼς περ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις, μεθ' ὅλας τὰς ἁρμονικὰς αὐτῆς ψαλμωδίας, τὰς ἐν χορδαῖς, ὀργάνοις καὶ κυμβάλοις εὐήχοις τελουμένας, πάντοτε διατηρεῖ, ἕνεκα ἀπαραιτήτου ἀνάγκης, καὶ τὸ μονότονον, il canto Gregoriano. Δὲν ἐπρόκειτο, λέγομεν, περὶ καταργήσεως, ἀλλὰ περὶ πληρώσεως πόθου θερμῶς ἐκφραζομένου ὑπὸ μεγάλης καὶ διακεκριμένης μερίδος τῶν νέων Ἑλλήνων εἰς πᾶγμα, ὅπερ οὐδόλως προσκρούει εἰς τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας. Τίς ἐστὶν ὁ πόθος οὗτος; Ἡ ἐν Ἐκκλησίᾳ καθ' ἁρμονίαν ψαλμωδία τῆς Θεῆς λατρείας. Πόθος, ὅστις οὐδόλως

προσβάλλει οὔτε θρησκείαν οὔτε ἐθνισμόν, ἀλλὰ μᾶλλον δείκνυσιν ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες, γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἐπιστημόνων καὶ καλλιτέχνων ἀρχαίων Ἑλλήνων ὄντες, ὁσημέραι ἐξημεροῦσι καὶ λεπτύνουσι τὴν αὐτῶν ἀκοήν, καθιστάντες αὐτὴν κλίνουσαν εἰς ἀκρόασιν φωνητικῆς συντάξεως ὅσον ἔνεστιν ἐντεχνοτέρας, ἐπιστημονικωτέρας καὶ δὴ καὶ τῇ φύσει συμφωνούσης, ὅτι τὸ Πᾶν ἀρμονία ἐστί.

Περαίνοντες ἐν τούτοις τὸν λόγον εὐχόμεθα ὅπως τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφέντα ληφθῶσιν ὑπ' ὅψιν παρὰ τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξαιρέτως δὲ τῆς ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Εὐελπιζόμεθα δὲ ὅτι δὲν θέλομεν ἀποδειχθῇ ματαιοπονοῦντες πραγματευόμενοι ζήτημα φέρον καινοτομίαν καὶ ἀναρμοδιότητα τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ ἀρχαιότητι σεμνυνομένη, διότι, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, δὲν ἀξιοῦμεν κατάργησιν τῆς μουσικῆς ἡμῶν καὶ σύστασιν ἄλλης θρησκευτικῆς μελοποιίας ὅπως καινοφανοῦς καὶ ἀκαταλλήλου, ἀλλὰ βελτίωσιν τῆς, ἣν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐλάβομεν, Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὡς ἡ μὲν τέχνη ὑπαγορεύει, ὁ δὲ ἱερὸς τῆς Ἐκκλησίας τόπος ἐπιτρέπει, ὅπως ἅπαντες οἱ ὁμόδοξοι Ἕλληνες ἀπολαύωμεν τῶν ἱερῶν ᾠδῶν πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν, ὕμνους ᾄδοντες Πατέρων ἐν μέσῳ τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας, διηγούμενους τὰ θεῖα δόγματα μετὰ τερπνοῦ καὶ εὐαρέστου μέλους συγκεκερασμένα, καὶ οὕτω συγκινούμενοι τὴν καρδίαν, ἀφιερῶμεθα ὅλη ψυχῇ καὶ διανοίᾳ εἰς τὸν βωμὸν τῆς Θεότητος, ἐνθα εὐρίσκομεν ἐλπίδας ζωῆς αἰωνίου.